

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-21>

УДК 342.8

Голобутовський Р.З., Сидоренко А.А.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства. Наголошено, що юридична відповідальність є невід'ємною складовою виборчого процесу, яка виступає як одна з правових гарантій вільних демократичних виборів, які проводяться на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Зауважено, що юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства характеризується тим, що ґрунтується на загальних теоретичних засадах, таких як принцип законності, обґрунтованості відповідальності, доцільності (адекватності), невідворотності покарання, одноразовості відповідальності, своєчасності. Виокремлено такі види відповідальності за порушення виборчого законодавства: кримінальну, адміністративну, конституційно-правову, дисциплінарну та цивільно-правову. Констатовано, що специфіка юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України призводить до того, що, незважаючи на різні види відповідальності, у них спільний загальний об'єкт порушень, а саме конституційні та похідні від них правові можливості повнолітніх громадян держави брати участь в управлінні державними справами та вирішенні питань місцевого значення шляхом обрання на виборах їх представників на основі індивідуального волевиявлення, а також шляхом здійснення інших процесуальних дій, пов'язаних з такими виборами, які зазнають незаконного впливу на призначення, підготовку, проведення та встановлення результатів голосування, а також у період між виборами, що теж заподіює шкоди виборчій системі України.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, юридична відповідальність, виборче законодавство, Виборчий кодекс.

Holobutovskyi Roman, Sydorenko Andrii
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

LEGAL RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF ELECTION LEGISLATION

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of legal liability for violations of election law. The author emphasizes that legal responsibility is an integral part of the electoral process, which acts as one of the legal guarantees of free democratic elections, which are held on the basis of universal, equal and direct suffrage by secret ballot. The article notes that legal liability for violations of election law is characterized by the fact that it is based on general theoretical principles, such as the principle of legality, reasonableness of responsibility, expediency (adequacy), inevitability of punishment, one-time responsibility, timeliness. Also within the article, the author singles out the following types of liability for violations of election law: criminal, administrative, constitutional, disciplinary and civil. It is stated that the specifics of legal liability for violations of the election legislation of Ukraine leads to the fact that, despite different types of liability, they have a common object of violations, namely the constitutional and derived legal opportunities for adult citizens to participate in public affairs and resolving issues of local importance by electing their representatives at the elections on the basis of individual expression of will, as well as by carrying out other procedural actions related to such elections, which have an illegal impact on the appointment, preparation, conduct and establishment of voting results. between elections, which also harms Ukraine's electoral system. It is determined that the fundamental type of legal liability for violations in this area is constitutional liability. It provides for the imposition of sanctions by election commissions in the form of warning candidates, denying them registration or revoking the decision to register candidates. Also, constitutional and legal sanctions are the invalidation of voting and elections, the termination of the groups initiating the referendum. The broad branching of the system of legal responsibility, which is divided into constitutional, administrative, criminal, civil, disciplinary and international law, contributes to the above principles.

Keywords: elections, election process, legal responsibility, election legislation, Electoral Code.

Постановка проблеми. Необхідною умовою становлення України як демократичної правової держави та розвитку вітчизняного громадянського суспільства є постійне вдосконалення виборчого законодавства й імплементація міжнародних виборчих стандартів у вітчизняне правове поле. Прозорі та справедливі вибори сприяють розвитку демократичного, правового та соціального суспільства і держави. Однак правове забезпечення виборчих відносин стає можливим лише за наявності ефективних механізмів забезпечення виборчих прав заходами

державного примусу, особливе місце серед яких займає інститут юридичної відповідальності. Від його ефективності залежить їх реалізація, а також об'єктивне встановлення результатів волевиявлення громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання інституту юридичної відповідальності, зокрема у сфері виборчих правовідносин, були предметом досліджень таких вчених, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, В. Гарашук, В. Галуцько, Е. Демський, Є. Додін, Р. Калужний, С. Ківалов, Т. Коломоець, В. Колпаков,

Б. Кофман, В. Курило, І. Луговий, Д. Лук'янець, В. Стукаленко, М. Тищенко тощо. Однак переважна більшість розробок стосуються деяких аспектів галузевих різновидів відповідальності або правового регулювання виборчих правовідносин. Проте, для комплексного вирішення питання, особливої уваги потребує дослідження загальних підстав юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У роботі досліджено загальні підстави юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства, актуальність яких полягає у комплексній теоретико-правовій характеристиці питання.

Формулювання цілей статті. Завданням статті є комплексне теоретико-правове дослідження підстав юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Юридична відповідальність, встановлена законом за порушення виборчого законодавства, є важливою гарантією реального здійснення народного волевиявлення [1, с. 374]. Слід зазначити, що переважна більшість вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів згодні, що відповідальність завжди пов'язана з державним примусом, а отже супроводжується настанням негативних наслідків для правопорушника у вигляді особистих та майнових обмежень. Юридична відповідальність є невід'ємною складовою виборчого процесу. Вона виступає як одна з правових гарантій вільних і демократичних виборів, які проводяться на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства характеризується тим, що ґрунтується на загальних теоретичних засадах, серед яких особливе місце посідають принципи законності, обґрунтованості відповідальності, доцільності, невідворотності покарання, одноразовості відповідальності, своєчасності [2, с. 7]. Вказані засади забезпечують дотримання виборчих правових норм, а також механізм їх правильного застосування.

Відмінною рисою юридичної відповідальності є цілеспрямований характер її функцій, кожна з яких відповідає певній суспільно корисній меті, яку висуває суспільство, а саме захист правопорядку, підвищення правової свідомості та культури громадян. Загалом, юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства України виконує такі функції: регулятивну, загальної та приватної превенції, каральну, відновлювану, освітню, компенсаційну, попереджувальну, стимулюючу [3, с. 164]. До того ж, особливістю інституту юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України, на відміну від інших інститутів виборчого законодавства, виявляється в тому, що він формується як система заходів, спрямованих на запобігання та захист всього обсягу виборчих прав громадян.

Виборчий процес – це складний процесуально-правовий алгоритм, кінцевою метою якого є політична стабільність держави. Втручання в цей процес у будь-якому випадку має негативні наслідки: якщо не в заподіянні економічної шкоди

державі, то, принаймні, порушуючи правові основи виборчого законодавства, проявляється через знецінення ідеї виборів [4, с. 49]. Відповідно до ч. 3 ст. 19 Виборчого кодексу України, особи, винні в порушенні законодавства про вибори, виборчих прав виборців, кандидатів, партій (організацій партій), суб'єктів виборчого процесу, притягаються до адміністративної, кримінальної та іншої відповідальності, передбаченої чинним законодавством [5]. У Кодексі передбачено розгалужену систему юридичних наслідків через її суспільну важливість, тому що вибори становлять основу демократичності суспільства і держави.

Встановлення ефективного механізму виборчого процесу не може забезпечуватися виключно виборчим законодавством – для його підтримки також важливо мати своєрідний «запобіжник» у вигляді адміністративного та кримінально-правового забезпечення виборчих прав громадян. Поряд з цим, необхідно зазначити, що суб'єктами юридичної відповідальності можуть бути лише ті громадяни України, які мають виборчу правосуб'єктність, орієнтовану на механізм виборчого законодавства, а також, звісно, їм необхідно мати виборчу деліктоздатність, що дозволяє притягнути їх до конкретного виду юридичної відповідальності.

З огляду на це, вважаємо за потрібне окреслити види юридичної відповідальності. Так, у юридичній науці виділяють наступні: конституційна, кримінальна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна, матеріальна, фінансова, міжнародно-правова. Що ж стосується відповідальності за порушення виборчого законодавства, тут ми можемо виділити: кримінальну, адміністративну, конституційно-правову, дисциплінарну та цивільно-правову.

Фундаментальним видом юридичної відповідальності за порушення у вказаній сфері є конституційно-правова відповідальність. Вона передбачає накладення виборчими комісіями санкції у формі попередження кандидатом, відмови їм у реєстрації або скасування рішення про реєстрацію кандидатів. Також конституційно-правовими санкціями є визнання голосування і виборів недійсними, припинення діяльності груп, що ініціюють референдум. До самих виборчих органів та їх представників можуть бути застосовані такі санкції, як дострокове припинення повноважень виборчої комісії або її члена [10]. Щодо зазначеного виду відповідальності, то її ефективність значною мірою залежить від якості виборчого законодавства та його неухильного виконання [6, с. 50]. Наявність великої кількості виборчих законів та підзаконних актів, їх невідповідність у багатьох випадках призводить до суперечливого регулювання відносин у сфері виборів, їх незнання та нерозуміння суб'єктами виборчого процесу, що, як наслідок, викликає труднощі у їх застосуванні та створює сприятливі передумови для вчинення порушень у сфері організації та проведення виборів.

До Кримінального кодексу України [7], на рівні з основним виборчим законодавством, неодноразово вносились зміни щодо криміналізації та декриміналізації злочинних діянь. Незважаючи на пильну увагу законодавця та громади до цих кримінальних норм, враховуючи динаміч-

ний характер виборчого законодавства, можна стверджувати, що питання юридичного регулювання даної сфери суспільних відносин ще не втратило своєї актуальності і вимагає постійного аналізу та оновлення.

Загалом, порушення виборчого законодавства характеризуються специфічним об'єктом посягання. Кримінальна відповідальність за порушення виборчого законодавства настає за вчинення злочинів, передбачених Розділом V Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина Кримінального кодексу України [7]. Основним аргументом на користь вищезазначеного є те, що вдосконалення законодавства відповідає швидкій адаптації суб'єктів злочинної діяльності та винайденню ними нових методів вчинення правопорушень, у тому числі у сфері досліджуваних відносин.

Перешкоджання здійсненню виборчого права за ст. 157 Кримінального кодексу України, згідно зі статистикою, є одним із найпоширеніших злочинів цієї групи. Головною ознакою його об'єктивної сторони є перешкоджання громадянам України та іншим суб'єктам виборчого процесу реалізації своїх прав та обов'язків у виборчому процесі, визначених диспозицією статті. Водночас законодавець безпосередньо вказує на способи вчинення такого злочину як обов'язкову ознаку складу злочину, обман та примус [8, с. 174]. Ці методи пов'язані з впливом на волю та свідомість людини, спрямовані на прийняття нею рішення, що суперечить реальній волі особи під час участі у виборчих відносинах.

Цивільно-правова відповідальність за вчинені порушення під час виборчого процесу полягає у відшкодуванні матеріальної та моральної шкоди і може застосовуватися як додатковий вид відповідальності одночасно з іншими видами [10]. У межах цивільно-правової відповідальності особливого значення набуває положення щодо субсидіарної відповідальності, в контексті якої держава має відшкодувати майнову та моральну шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. У свою чергу, до дисциплінарної відповідальності у встановленому порядку притягуються члени виборчих органів, інші посадові особи, якщо в їх протиправних діях, так чи інакше пов'язаних з виборчим процесом, відсутній

склад адміністративно – або кримінально-карних правопорушень [11, с. 122]. Наприклад, вчинок, який дискредитує орган публічної влади.

Таким чином, беручи до уваги наші дослідження, можна зробити висновок, що порушення виборчого законодавства це особливий вид винних, протиправних, суспільно-шкідливих або небезпечних діянь у формі дії чи бездіяльності з приводу застосування законодавства про вибори під час призначення, підготовки, проведення та встановлення результатів голосування, а також у між виборчій період, що завдає шкоди виборчій системі України, та за вчинення яких застосовуються заходи поновлення порушених прав або заходи юридичної відповідальності. Досліджуваний нами вид правопорушення характеризується як загальними рисами, так і специфічними, притаманними лише йому, які свідчать про своєрідність порушення виборчого законодавства як особливого виду правопорушення. Відмінний від інших правопорушень, родовий об'єкт в широкому розумінні характеризується посяганням на виборчі права громадян.

Висновки дослідження та перспективи. Отже, питання юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства має фундаментальне значення для гармонійного розвитку демократичної, правової та соціальної держави, зокрема для формування системи виборчих органів на основі принципів прозорості, об'єктивності та рівності. Широке розгалуження системи юридичної відповідальності, яка поділяється на конституційно-правову, адміністративну, кримінальну, цивільну, дисциплінарну та міжнародно-правову, сприяє забезпеченню вищезазначених засад. До того ж, специфіка юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України призводить до того, що, незважаючи на різні види відповідальності, у них спільний загальний об'єкт порушень, а саме конституційні та похідні від них правові можливості повнолітніх громадян держави брати участь в управлінні державними справами та вирішенні питань місцевого значення шляхом обрання на виборах їх представників на основі індивідуального волевиявлення, а також шляхом здійснення інших процесуальних дій, пов'язаних з такими виборами, які зазнають незаконного впливу на призначення, підготовку, проведення та встановлення результатів голосування, а також у період між виборами, що теж заподіює шкоди виборчій системі України.

Список літератури:

1. Стеценко А.В. Адміністративна відповідальність за порушення виборчого законодавства, як гарантія виборчих прав громадян. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1. С. 374–378.
2. Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Шехавцов Р. Відповідальність за порушення виборчого законодавства : посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. Київ : «АК-Group», 2019. 122 с.
3. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
4. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська та ін. ; відп. ред. І.О. Голубовська, І.Ю. Штиченко. Київ : Київський університет, 2012. 543 с.
5. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 року № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
6. Марцеляк О.В. Заходи конституційно-правової відповідальності учасників виборчого процесу в Україні. *Форум права*. 2005. № 1. С. 50–57.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14#Text>

8. Скакун О. Теорія держави і права. О. Скакун. Харків : Консум, 2017. 656 с.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2543>
10. Асадчев Ю. Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства / Юридична газета online, 2015. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichna-vidpovidalnist-za-porushennya-viborchogo-zakonodavstva.html>
11. Черкашина К. Порушення законодавства під час виборів: порівняльний аналіз субінституту відповідальності політичних партій в Україні та Російській Федерації. *Правознавство*. 2017. № 4(95). С. 122.

References:

1. Stetsenko A.V. (2018) Administrative liability for violation of election law as a guarantee of citizens' voting rights. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, no. 1, pp. 374–378.
2. Bondarenko B., Zadoia K., Kalmykov D., Kyrychenko Yu., Khavroniuk M., Shekhavtsov R. (2019) Liability for Violation of Election Law: A Guide for Election Commission Members, Police, Investigators, and Judges. Kyiv: AK-Group, 122 p. (in Ukrainian)
3. Sovhyria O.V., Shuklina N.H. (2018) Constitutional law of Ukraine. Kyiv: Yurinkom Inter, 556 p. (in Ukrainian)
4. Holubovska I.O., Shtychenko I.Yu. Multilingual legal dictionary-reference book. Kyiv: Kyiv University, 543 p. (in Ukrainian)
5. Electoral Code of Ukraine: Law of Ukraine of 19.12.2019 № 396-IX. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2020. № 7, № 8, № 9. Art. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
6. Martseliak O. (2005) Measures of constitutional and legal responsibility of participants in the election process in Ukraine. *Law forum*, no. 1, pp. 50–57.
7. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. № 25-26. Article 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14#Text>
8. Skakun O. (2017). Theory of state and law. Kharkiv: Consumption, 656 p.
9. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of Ukraine of December 7, 1984. *Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR (VVR)*. 1984. Supplement to № 51, art. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2543>
10. Asadchev Yu. (2015) Legal liability for violation of election legislation. *Legal newspaper online*. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichna-vidpovidalnist-za-porushennya-viborchogo-zakonodavstva.html>
11. Cherkashyna K. (2017). Violations of the law during elections: a comparative analysis of the sub-institution of responsibility of political parties in Ukraine and the Russian Federation. *Science of law*, no. 4(95), p. 122.